

הגאולה – לא בדור אחד, ולא במהלך אחד

א. ארבע לשונות של גאולה

חז"ל לימדו אותנו כי יש בתורה ארבעה לשונות של גאולה, עוד לפני (הלשון החמישית):

"והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם, ליצחק וליעקב, ונתתי אותה לכם מורשה, אני ה'".

לפני כן כתוב –

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים; והצלתי אתכם מעבודתם; וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים; ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-לוהים"

(שמות ו', פס' ו'-ז')

מדוע ארבע לשונות? מדוע לא בלשון אחת, ברורה, פשוטה, שלמה וחד משמעית?

יש האומרים שההבאה אל הארץ כולה, מכוח השבועה לאבות, ונתינתה מורשה לעם ישראל, רק היא גאולה תיקרא, ואילו הצלה מעבדות, ויציאה מן הסבל וממצוקת הגלות (=מקלט בטוח'), היא רק שאיפה של קיום, ושם גאולה לא ייקרא עליה. ויש האומרים גם, בדיוק להפך, שהשאיפה הכוללת היא יומרנית, ורק למאבק קיומי יש ערך ממשי, כע רק בו טמון הפוטנציאל לגאולה. יש אומרים שרק בזרוע נטויה יכולה גאולה לצאת לדרכה, ויש כמוהו אלה, שגאולה אצלם תיתכן רק אם יש בה אמונה בה', וביחס ההדדי המיוחד בין ה' לישראל – "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-לוהים" – וכל דבר אחר אינו יכול להקרא גאולה.

חז"ל, לעומת כל אלה, אומרים כי כולן לשונות של גאולה הן. ברוכה היא הציונות הקיומית, שעיסוקה ביציאה הפיזית ממצוקת הגלות, ובהצלה מן המוות והעבדות, זאת שרואה בישראל 'מקלט בטוח' ליהודים, או לפחות סיכוי לכך. כל העוסק בזה, וכל העולה לארץ או נלחם למענה מטעם זה בלבד, גם ברוך יהיה, ושכרו לפניו כפועל של גאולה. כל כינויי הגנאי אין להם מקום, וכל המבקש לרומם את עצמו, אל יכרה בור לזולתו. ובמיוחד יש לשלול את הנטייה ל'ציונות של גאולה', שבונה את עצמה על שלילת הציונות הקיומית, בדרך של פגיעה, כאילו 'ציונות של מקלט בטוח' היא בגידה בארץ ישראל, בנוסח של אוגנדיזם. לא נכון להסתפק בה, אבל גם אין לתת יד לשלילתה.

ברוכה היא הציונות הלוחמת, מכוח עם ישראל כולו, בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, וברוכים יהיו כל העוסקים בה במסירות נפש זה עשרות שנים, בתנאי שהם שומרים על אחדות ישראל בארצו, מיוחד ביחס לצה"ל ולמערכת הבטחון.

ברוכה הציונות הדתית, וגם כל דתיות יהודית, שמבוססת על הברית ההדדית המיוחדת שבין ה' וישראל, וברוכים כל עוסקיה, אבל לא נשלול בשום אופן את כל התפיסות האחרות.

ועל הכל, ריבונות יהודית והתישבות יהודית בארץ ישראל, כגולת כותרת של שאיפות הגאולה, ומימושן – עד כמה שניתן – היא כמובן לשון חמישית של גאולה ולשון העומדת בפני עצמה, ושייכת אולי לחג הביכורים, בתום ספירת השבועות, יותר מלחג המצות.

רק דבר אחד נשלול לגמרי – את היומרה של כל תפיסה וקבוצה, שהיא לבדה, ורק לה ובה טמון מפתח הסוד של גאולת ישראל מגלותו. אם זרם אחד ותפיסה אחת רוצים להוציא את זולתם מן המחנה – בין אם יבוא אור קטן לכבות אור גדול (כדי שיראו אותו, מסתבר!), ובין אם יבוא אור גדול לכבות אור קטן (מפני גאוותו, מסתבר!) – את אלה יש לשלול ובקול רם ובוטח. שום שאיפות של גדלות ושלמות לא יקומו, ושום כבוד לא יצמח מתוך שלילה וכיבוי של אורות קטנים, חלקיים, 'פגומים' ושבורים, וכל הדוגלים בהם. ומאידך, כל השאיפות היפות של הצלה וקיום, כל הרעיונות החלקיים והקטנים, 'הפגומים' והשבורים, לא ימנעו אותנו מלשאוף ולחלום על כל מרחבי הגאולה, בין אם

הצלחנו, או הצליחו אחרים להגשימם בפועל, ובין אם לאו. בין אם נצליח בכך בשלמות, בחלקיות, או אף אם ניכשל, חלילה. דורות על דורות שאפו וחלמו אל השלמות, ולא נחדל ממנה בעת קשיים חולפים, גם אם המציאות מושכת לכיוונים חלקיים. גם אין לשלול כל חלקיות מעשית, בתנאי שלא תתחפש ולא תתיימר להיות איזו בשורה של גאולה שלמה מסוג חדש.

כל הצלה, לשון של גאולה היא, וצעד של גאולה היא, אם היא מתנהלת בכיוון הכולל של תחיית ישראל בארצו ועל אדמתו, חיזוק בטחונו וגבורתו והמשך שיבת ציון. השלמות של הגאולה תיבנה גם מתוך כל המאמצים החלקיים, ולא בדור אחד, ולא במהלך אחד.

ב. האמנם – דיינו?

מי שמתנה 'תנאים' לפני ה' בנכונותו לקבל את הגאולה – שתהיה שלמה, שתהיה גאולה רוחנית ולא רק חומרית, שתהיה על פי התורה, שכל הארץ תהיה בידנו – וכהנה תנאים, הוא אולי 'נשאר במצרים' ומת שם בימי החושך הנוראים, כי הגאולה בפועל חלקית היתה, מצומצמת, ראשונית ולא שלמה! הגאולה השלמה נמשכה מיצאת מצרים עד בנין בית המקדש – 480 שנה! הלל אנו אומרים, ושירים בפסח, דווקא על הצעד הראשון! די אם נעיין במבט חטוף בשיר ידוע מן ההגדה:

"אילו הוציאנו ממצרים... ולא קרע לנו את הים – דיינו(!?)

אילו קרע לנו את הים... ולא נתן לנו את השבת – דיינו(!?)

אילו נתן לנו את השבת... ולא נתן לנו את התורה – דיינו(!?)

אילו נתן לנו את התורה... ולא נתן לנו את ארץ ישראל – דיינו(!?)

אילו נתן לנו את ארץ ישראל ולא נתן לנו את בית הבחירה – דיינו(!?)"

האמנם – דיינו? כמובן, שטות היא לפרש שהיינו מסתפקים במועט של גאולה, ולא חותרים ומבקשים לעלות עד אין סוף – על שלמות בשאיפה לא נכול לוותר לעולם. אמנם הפירוש הנכון הוא, דיינו להודות ולהלל ולשיר, על כל שלב ושלב של גאולה – זה נראה כה פשוט ומובן, ואף על פי כן, כל איננו מובן!

ראו נא כמה קיתונות של שופכים נשפכו אצלנו על הציונות הקיומית החותרת למקלט בטוח, להצלת יהודים מסבל הגלות, מהשמדה. רבנים ומחנכים קוראים לזה 'אוגנדיזם'. להתיישבות יהודית בשרון, בשפלה ובעמק החוף קוראים לפעמים 'פלשת', והנה למדנו, בתורה ובדברי חז"ל שהוצאת בני ישראל מסבלות מצרים, והצלתם מעבדות, הן, גם כן, שתי לשונות של גאולה. גם כשהמילה גאולה עוד איננה נזכרת כלל, ואינה עולה על הדעת, ואף הארץ עודנה רחוקה, והנה כבר יש 'לשונות של גאולה' בעצם היציאה ובעצם ההצלה. האם יש הצדקה כלשהי לחרף, להקטין, ולזלזל בגאולה של הצלת יהודים, שאין בה שום דבר יותר מהצלת יהודים והוצאת מן הגלות? האם זלזול שכזה ופסילות שכאלה מחזקים את הגאולה השלמה או מחלישים אותה?

התשובה ברורה לגמרי: מי שטוען לגאולה של זרוע נטויה, או של היותנו עם ה', או של ביאתנו אל הארץ, והוא מוצא צורך נפשי-פנימי לכבות את האורות 'הקטנים', כדי שיבלוט האור 'הגדול' שלו, הוא איננו ראוי ליומרה של גאולה. מי שאינו יכול לומר 'הלל' על הצלת יהודים כשלעצמה – אין בידו הלל של פסח, ועל כן גם אין לו דרך לגאולה.

ג. שני חגים הם

הפסח וחג המצות שני חגים הם, המשתזרים זה בזה. המצה ואיסורי החמץ גם הם כפולים. בליל הסדר אנו אוכלים את מצת הפסח ומרוריה, מצת סיום השיעבוד, המצוקה והסבל – לחם עוני שאכלו

אבותינו בארצות מצרים. יחד איתה אנו אוכלים גם את מצת היציאה ממצרים, מצת החיפזון, הבצק שלא תפח.

בפסח, ב14 בניסן מחצות היום, אל תוך הלילה, העיקר הוא לאכול פסח מצה ומרור, ורק נלווה לעיקר הזה איסור חמץ שאיננו חמור ("לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח" – שמות ל"ד, פס' כה) אבל בשבעת ימי חג המצות, מליל 15 בניסן ואילך, העיקר הוא באיסורי חמץ החמורים, עד כדי "לא יראה ולא ימצא", ורק נלווה להם החיוב לאכול כזית מצה בלילה הראשון. מדוע? – המצה היא ביטוי לסבל ולמצוקה. החמץ הוא ביטוי לעושר, להצלחה, לפסגת הישועה והתודה (ע"ע קורבן תודה), ועל כן חוייבנו להביא למקדש חמץ רק פעם אחת בלבד – ביום הביכורים, שמציין את התכלית הסופית. כך אכן פותח מקרא ביכורים:

"והגדתי היום לה' א-להיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" (דברים כ"ו פס' ג)

המצה מציינת את ראשית הדרך, את אתחלתא דגאולה. אוי לו למי שרואה צעד ראשון אחד של גאולה ומיד הוא מוצא בה את הגאולה השלמה. רק יצאו בני ישראל לחרות, וכבר חפצו לאכול גלוסקאות יפהפיות וללבוש כלי מילת, אשר יפלו להם מן השמים, בארץ מכורתם, בבנין המקדש שירד באש משמים – איש אשר כזה, הוא בבחינת אוכל חמץ בחג המצות! כי אחרי היציאה מעבדות לחרות רק מתחילה דרך התלאות. אוי למתאוננים שאין הדרך ישרה בעיניהם מפני שיש בה עליות וירידות, צרות וישועות, מפלות וניצחונות. החינוך היסודי להבין את דרך הגאולה טבוע כולו במאמץ הכבד לסילוק כל זכר של חמץ ממראה ומציאות, דווקא בשבעת הימים שאחרי החרות, למען נחרות על לוחות לבבנו, שאחרי הנפת הדגל של חרות ועצמאות, רק אז מתחילה דרך קשה וחדשה, מרוצפת במצות, חיפזון ועוני. רק במרחקי ארץ, במרומי סיני וירושלים, ממתין לחם ביכורי החמץ, בתום ספירת השבע הרבועה (=שבעת שבועות), בתום דרך ארוכת תלאות וייסורים עד מנוחה ונחלה.

מי שאיננו יכול לשיר הללויה בלי שלמות, אין לו הלל בפסח, שלא היתה בו שום שלמות, לא שבת, ולא תורה, לא ארץ ישראל, ולא בית הבחירה. אבל מי שרואה את דגל החרות מונף, ודי לו בזה, כי כבר חוגג את הגאולה השלמה באותה פסיעה ראשונה, ושוכח את כל הדרך הארוכה שלפניו – הוא בבחינת, אוכל חמץ בחג המצות. אחר כך אולי תמצאו אותו משוטט בעולם, ומחפש את החלום שאבד.

יש מי שאינם יכולים לראות בציונות ובמדינת ישראל, את ראשית צמיחת גאולתנו, מפני שחסרים בה כל הדברים שחסרו גם בפסח מצרים ההוא – אלה נשארים בגלות בגופם, או על כל פנים – בנשמתם.

. יש גם שרואים בכל פסיעה ושלב גאולה שלמה, שעמה רק שלום ושלמות, שפע, עושר והצלחה רוחנית וחומרית. הללו, בין אם חולמים הם על השלום או על השלמות, בארץ, בעם, ברוח או בתורה, ומדמים בנפשם שהמציאות תסתגל באחת אל חלומותיהם ושאיפותיהם – הללו קצרי רוח וחסרי דעת, כאילו נחפזים הם לאכול חמץ קודם זמנו – בחג המצות.

קל מאוד לאכול מצה ומרור בזיכרון ליל הפסח. קשה מאוד להזהר מאשליית החמץ התפוח כל שבעת הימים. נעמוד בכך אם נזכור כי חמץ של חג המצות לא רק אסור הוא באזהרות חמורות, אלא יש בו גם אשליית כזב שסופה כרת.

שום מצוקות מצה לא ירתיעונו מן הדרך העולה, על כל נפתוליה, רצוא ושוב בעליות ובריידות, במשברים ובנפילות, עד לחג השבועות, זמן מתן תורתנו, יחד עם ביכורי ארצנו.